

3. Дейнеко А.Е. Расширение Европейского Союза: экономические и правовые аспекты / А.Е. Дайнеко, Г.В. Забавский, Ф.А. Дмитакович. Под науч. ред. А.Е. Дайнеко. — М.: Изд-во деловой и учебной литературы, 2004.

4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996 — XIV (зі змінами і доповненнями) // zakon.rada.gov.ua.

5. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 року № 1629-IV (зі змінами і доповненнями) // zakon.rada.gov.ua.

6. «Про внесення зміни до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» Законом України від 14.01.2009 р. № 852-VI // zakon.rada.gov.ua

7. Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1998 р. № 1706 // zakon.rada.gov.ua

8. Положення про Міністерство фінансів України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1837 // www.minfin.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 10.10.2010.

УДК 338.242.2

І.А. Савченко, аспірант
кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОБГРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотация. У статті розглянуто теоретичні основи конкурентної політики. Обґрунтовано основні аспекти формування і реалізації конкурентної політики.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические основы конкурентной политики. Обоснованы основные аспекты формирования и реализации конкурентной политики.

Summary. Theoretical foundations of competition policy are considered in the article. Grounded the main aspects of formation and realization of competition policy.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкуренція, конкурентна політика, антимонопольна політика, державне регулювання, конкурентне середовище.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкуренция, конкурентная политика, антимонопольная политика, государственное регулирование, конкурентная среда.

KEY WORDS: competition, competition policy, antimonopoly policy, government regulation, competitive environment.

Вступ. Сучасні реалії розвитку світового господарства і національних економік як його складових базуються на ринковій моделі, в основу якої закладені конкурентні відносини незалежних економічних суб'єктів. Учені-економісти визначають саме конкуренцію як двигун та необхідну умову існування ринкової економіки. Численні дослідження доводять позитивний вплив конкуренції на ринкові відносини шляхом максимально повного задоволення потреб споживачів, раціоналізації та стимулювання виробництва, ефективного використання ресурсів, інноваційної діяльності [1, 2, 4]. Розвиток економічних відносин закономірно приводить до зростання рівня та загострення конкуренції, де кожен економічний суб'єкт прагне до максимізації прибутку та до збільшення власної частки на ринку. Нерідко такі дії призводять до негативних наслідків щодо інших учасників ринку та ринкової системи в цілому. У зв'язку з цим виникла потреба регулювання конкурентних відносин, що, в свою чергу, зумовило виникнення категорії «конкурентна політика».

Конкурентна політика є відносно новим напрямком наукових досліджень. Питання, пов'язані з регулюванням конкурентних відносин почали з'являтися в останній чверті двадцятого століття. Близько десяти років досліджень у сфері формування і регулювання конкуренції в Україні виявили ряд проблем і окреслили нові перспективи досліджень у відповідному напрямку. Сьогодні окремі аспекти розвитку та регулювання конкуренції висвітлюються в працях таких вітчизняних учених, як Г. Андрощук, З. Борисенко, В. Венгер, С. Гіль, О. Костусєв, А. Мазаракі, В. Мороз, Н. Михальчишин, С. Мочерний, Г.Паламарчук, А. Полянська, В. Точилін, О. Швиданенко.

Метою статті є обґрунтування основних аспектів формування конкурентної політики в умовах ринку.

Багато робіт учених-економістів присвячено детальному викладу неокласичних теорій конкуренції. Але розвиток ринкових відносин потребує розробки теоретичних основ конкурентної політики з урахуванням специфіки розвитку національної економіки. На сучасному етапі важливо знайти такий підхід до аналізу конкуренції, який би дозволив поєднати теоретичні положення з практичними аспектами формування конкурентної політики. Остання має бути адаптована до сучасного суспільного розвитку з урахуванням факторів, які впливають на розвиток конкуренції на вітчизняних товарних ринках.

Термін «конкурентна політика» не має єдиного однозначного трактування. Конкурентну політику розуміють як сукупність по-

літик, які впливають на рівень ринкової конкуренції, зокрема, це торгова політика, регулятивна та урядова політика щодо регулювання антиконкурентних дій економічних суб'єктів та організацій. У найвужчому розумінні, термін застосовується до законів чи політик, які регулюють антиконкурентну поведінку підприємств [9].

С.Є. Гіль дає дещо інше визначення категорії «конкурентна політика». За його твердженням антимонопольна (конкурентна) політика держави — комплекс заходів, спрямованих на запобігання монополній діяльності, обмеження та припинення її, а також на розвиток конкуренції. Державна політика щодо обмеження монополізму і розвитку конкуренції є невід'ємною складовою внутрішньої економічної та соціальної політики держави. До найважливіших завдань держави належить врівноваження тенденції до монополізації механізмами конкуренції, цілеспрямоване сприяння з боку державних органів розвиткові конкурентних засад в економіці [2].

В. Мороз вважає, що конкурентна політика держави — це довгострокова за часом і багаторівнева за напрямком впливу діяльність суб'єкту владних відносин, спрямована на підтримання існуючого рівня розвитку ринково-економічних, суспільно-політичних і культурно-етичних відносин та їх перспективного розвитку у соціальному просторі, на основі ефективного використання трудових ресурсів і капіталу та з дотриманням принципу пріоритетності інтересів громадян [3].

За трактуванням З. Борисенко, конкурентна політика держави — це комплекс цілеспрямованих державних заходів, спрямованих на створення та захист конкурентного середовища, здійснення профілактики та безпосереднє припинення порушень конкурентного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках [4].

А. Полянська вважає, що під конкурентною політикою слід розуміти загальне керівництво для дій і прийняття рішень, які полегшують досягнення цілей конкурентного розвитку [5].

Т. Циганкова трактує конкурентну політику як систему заходів правового, економічного та організаційно-адміністративного характеру, спрямованих на формування конкурентного середовища, розвиток і захист чесної конкуренції й боротьбу з порушеннями чинного антимонопольного законодавства [1].

За результатом проведеного дослідження доцільно запропонувати таке визначення категорії «конкурентна політика», як довгострокової комплексної системи заходів правового, економічного,

організаційно-адміністративного характеру, спрямованих на розвиток конкурентних відносин, захист конкурентного середовища та обмеження антиконкурентних дій економічних суб'єктів.

Особливості сучасного розвитку ринкової економіки України зумовлюють необхідність всебічного обґрунтування механізму формування конкурентної політики.

Проведення дослідження дозволило провести класифікацію факторів, що негативно впливають на розвиток конкуренції на вітчизняних товарних ринках.

1. Економічні чинники:

- низька конкурентоспроможність вітчизняних компаній;
- порівняно високі темпи інфляції і нестабільність макроекономічного середовища;
- неефективна цінова політика;
- відсутність дієвих механізмів ресурсозбереження;
- фрагментарність і відсутність цілісної комплексної стратегії соціально-економічного розвитку економіки України;
- незадовільна якість вітчизняної продукції;
- нестабільність національної валюти;
- тінізація економіки;
- високий рівень корупції.

2. Організаційні чинники:

- низький рівень розвитку системи менеджменту національних суб'єктів господарювання;
- низький рівень розвитку ринкової інфраструктури;
- високий вплив бар'єрів для вступу підприємств на ринок.

3. Політико-правові чинники:

- нестабільність та недосконалість законодавчої бази;
- недостатній рівень розвитку правової бази захисту конкуренції;
- політична нестабільність у країні.

4. Соціально-психологічні:

- соціальне несприйняття конкуренції;
- низький рівень підприємницької активності;
- необізнаність у питаннях, пов'язаних з основами ринкової економіки частини підприємців.

Деякі автори розділяють державну політику у відповідній сфері на державне регулювання і конкурентну політику. Державне регулювання застосовується у випадку отримання певним економічним суб'єктом ринкової влади, як у випадку природних монополій.

Відносно конкурентної політики можна констатувати набагато ширшу сферу застосування, ніж регулювання конкуренції. Зазначимо, що об'єктивна необхідність втручання держави виникає не стільки у результаті наявності позитивних наслідків конкуренції, скільки у разі негативних її наслідків. Сучасні дослідники пояснюють це тим, що конкуренція окрім балансування попиту і пропозиції поряд з регулюванням пропорцій виробництва, постійно ці пропорції порушує. Для висококонкурентних ринків характерна непередбачуваність поведінки підприємців, що спричиняє порушення рівноваги виробничих процесів. За таких умов поширеним явищем розорення та банкрутство дрібних виробників і збагачення окремих більш вдалих підприємців, що перемогли в конкурентній боротьбі. До негативних наслідків конкурентної боротьби можна віднести опір щодо поширення науково-технічного прогресу та ставлення до навколишнього середовища. Але загалом, конкуренція вважається скоріше позитивним, ніж негативним процесом. Та для посилення позитивних і послаблення негативних її наслідків країни формують власну конкурентну політику. Метою такої конкурентної політики повинно бути стримування від дій суб'єктів господарювання, що можуть спричинити негативні наслідки для держави та її економіки.

Відносно напрямків конкурентної політики держави в процесі формування конкурентного середовища В.О. Точилін і В.В. Венгер виділяють наступні:

- контроль над процесами злиття компаній та над іншими видами економічної концентрації;
- встановлення чи усунення бар'єрів доступу нових конкурентів до тих чи інших ринків;
- прийняття рішень стосовно дозволу чи обмеження монополізації окремих ринків [6].

Сучасні дослідники визначають наступні завдання конкурентної політики в Україні:

- державне регулювання та державний контроль діяльності природних монополій;
- гармонізація науково-технічної і конкурентної політики;
- посилення ролі держави у сфері захисту і розвитку конкуренції;
- створення умов вступу нових суб'єктів господарювання на монополізовані ринки;
- нівелювання впливу тіньового сектора економіки;
- обмеження практики поєднання функції державної влади з суб'єктами господарювання [10].

Можна спостерігати деякі розбіжності в поглядах на формування та реалізацію конкурентної політики в працях сучасних дослідників. Н. Л. Михальчишин визначає реалізацію конкурентної політики наступними засобами:

- демонополізація економіки;
- антимонопольне регулювання;
- застосування антимонопольного законодавства [7].

У науковій літературі, окрім вищезгаданих, зустрічаються наступні засоби регулювання конкурентних відносин: обмеження на встановлення вищого рівня цін і тарифів, запровадження граничних нормативів рентабельності; декларування зміни цін та тарифне регулювання експорту і імпорту; регулювання місткості ринку, розподіл ринків, зменшення кількості чи зняття бар'єрів, що обмежують вихід суб'єктів господарювання на існуючі ринки, стимулювання виходу на монополізовані ринки нових суб'єктів господарювання; установлення стандартів і показників якості для товарів і послуг; використання державних замовлень та контрактів.

Регулювання конкурентних відносин у розвинених країнах, за думкою Г. Паламарчук, побудоване на принципі співвідношення монопольних і конкурентних сил, що реалізується шляхом конкурентного впливу на суб'єктів господарювання — в межах внутрішнього ринку, з боку зовнішньої конкуренції, в самій монополізованій структурі. Особливої уваги заслуговує останній випадок, коли з метою усунення недоліків, пов'язаних з монополізмом, компанії створюють умови, за яких їх підрозділи та філії конкурують між собою [8].

Створення сприятливих умов для розвитку конкурентного середовища, як основна мета існування конкурентної політики передбачає існування певної системи державного регулювання, основу якої складають антимонопольна (конкурентна) політика; антимонопольне (конкурентне) законодавство; державні органи з питань конкуренції.

Виділяють два напрями антимонопольної політики: структурний та регулятивний. За антимонопольного регулювання реалізується політика, спрямована проти монополії як структурної одиниці. Регулятивна політика спрямована на контроль за структурною концентрацією підприємств, яка може призвести до формування монополій, і на недопущення збільшення державної допомоги підприємствам з метою надання їм певних переваг. Конкурентна політика регулятивного типу базується на контролі та регулюванні організаційних структур монопольного типу [2].

Реалізація антимонопольної політики будується на антимонопольному (конкурентному) законодавстві, тобто сукупності нормативно-правових актів, які регулюють відносини, пов'язані з економічною конкуренцією.

Отже, формування конкурентної політики є необхідною умовою реалізації цілей стратегічного розвитку національних економік у сучасних умовах. Цей процес є складним, наукомістким і, в свою чергу, дає змогу послідовно вирішувати проблеми, що перешкоджають конкурентному розвитку.

Подальшого дослідження потребують проблеми формування конкурентної політики національних господарств, підприємств, питання структурних перебудов економічних систем, методи впровадження та реалізації конкурентних політик.

Література

1. *Т. М. Циганкова*. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія. — К.: КНЕУ, 2003. — 660 с.
2. *Гіль С. Є.* Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. Ч. 4 / Гіль С. Є., Єфремова Л. В., Горобинська М. В., Приймак Л. І., Піддубна Л. І. — Харків: Вид. ХНЕУ, 2006.
3. *Мороз В.М.* Конкурентна політика держави та механізми її впровадження у трансформаційну економіку.
4. *Борисенко З.М.* Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України: Моногр. — К.: Таксон, 2004. — 346 с.
5. *Полянська А.С.* Формування конкурентної політики вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання.
6. *В.О. Точилін, В.В. Венгер.* Формування функціонально ефективної моделі ринку : конкуренція та бар'єри, ринкова влада і державне регулювання // Актуальні проблеми економіки. — №2(92). — 2009.
7. *Н. Михальчишин.* Конкурентна політика в Україні: проблеми реалізації та напрями їх вирішення // Соц.-ек.проблеми сучасного періоду України. — 2008. — Вип. 6(74).
8. *Г. Паламарчук.* Конкурентна політика в перехідній економіці // Актуальні проблеми економіки. — № (3-4). — 2001.
9. 1999 Report to the General Council — (WT/WGTCP/3); 1998 Report to the General Council — (WT/WGTCP/2); 1997 Report to the General Council — (WT/WGTCP/1) (http://www.wto.org/english/tratop_e/comp_e/comp_e.htm).
10. *Н. Заярна.* Конкурентна політика держави як інструмент регулювання розвитку торгівлі в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20.4.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2010.